

РЕЦЕНЗІЇ ТА ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

РАДЧЕНКО О.М. Адаптаційні реакції в клініці внутрішніх хвороб.- Львів: Ліга-Прес, 2004.- 231с.

У монографії, виданій за рекомендацією Вченої ради Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького, наведено теоретичне узагальнення і результати практичного втілення проблеми ролі загального адаптаційного синдрому в процесі розвитку патології. Постійне зростання захворюваності населення, хронічний перебіг патології та недостатня ефективність лікування вимагають нових методів оцінки стану здоров'я та визначення ефективності терапії (Апанасенко Г.Л., 2005). Відомо, що хвороба розвивається через стадії донозологічних та преморбідних станів і є результатом зниження адаптаційних можливостей організму. Особливо актуальною проблема адаптації до зовнішніх факторів стала в сучасних умовах, що зумовлено, зокрема, екологічною ситуацією в ряді регіонів України, які виявились у зоні радіоактивного та промислового забруднення. Тому виникла необхідність вивчення стану здоров'я населення з використанням інформативних критеріїв його оцінки (Кундиев Ю.И. и др., 1997). Адаптаційні реакції, як відповідь організму на сукупність факторів довкілля та внутрішнього середовища, регулюються нервовими центрами, регулюючими системами (імунна, ендокринна, гемостаз) та виконавчими органами (легені, серце, судини, печінки, нирки). Саме тому адаптаційна концепція є перспективною та необхідною для комплексного вивчення здоров'я та хвороб, зокрема, внутрішніх органів як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Проявом порушення процесів адаптації є стрес-реакція, вперше описана Г.Сельє (Selye H., 1973, 1977). З розвитком стресу в літературі поєднують післятравматичне стресове ушкодження (Schmitt A., 2000), синдром хронічної втоми (McKenzie R. et al., 1998), синдром системної запальної відповіді (Gartner R. et al., 2001), деякі інші хвороби. Однак описані також реакції орієнтування, спокійної та підвищеної активації, переактивації (Гаркави Л.Х. и др., 1998; Кундиев Ю.И., 1997), хоча їх роль розвитку тої чи іншої патології ще не вивчена.

Метою монографії було довести, що перебіг будь-якого патологічного процесу в клініці внутрішніх хвороб визначається не тільки етіологічним чинником, але і формуванням сприятливого або несприятливого типу загальної адаптаційної реакції, що може бути використане для контролю та оптимізації лікування хвороб внутрішніх органів. І ця концепція автора переконливо доведена на значному клінічному матеріалі - більше, ніж 1 тис. хворих з внутрішньою патологією.

Позитивним моментом роботи є те, що приведені експериментальні дослідження є ніби ввідною вступною частиною клінічного аналізу матеріалу та пояснює деякі механізми розвитку адаптаційних реакцій. Дуже важливою для практичної медицини є доведена експериментально та підтверджена клінічно теза, що медикаментозні препарати різних груп змінюють тип загальної адаптаційної реакції та зменшують частоту сприятливих типів. Це пояснює неефективність лікування при застосуванні великої кількості медикаментозних препаратів у великих дозах та застерігає лікарів-практиків від поліпрагмазії.

На значному клінічному матеріалі із використанням інформативних сучасних досліджень автором переконливо доведено, що загальні неспецифічні адаптаційні реакції відрізняються між собою за функціональними показниками стану деяких систем (функція зовнішнього дихання, гемодинаміка), запальною відповіддю організму на пошкодження, параметрами гемостазу, діяльністю нервової та ендокринної систем, ліпідним обміном. Більш того, адаптаційні реакції є простим інформативним інтегральним показником клітинного та гуморального імунітету, що дозволяє використовувати їх для визначення стану реактивності організму.

Важливим внеском в теоретичне розуміння загального адаптаційного синдрому стало описання реакції неповноцінної адаптації та більш детальна, ніж досі, характеристика реакції переактивації, а також запропонований автором поділ загальних неспецифічних адаптаційних реакцій на сприятливі (еустрес) та несприятливі (дистрес), що полегшує застосування адаптаційних реакцій у клініці.

Враховуючи, що загальні неспецифічні адаптаційні реакції зумовлюють виникнення та перебіг хвороб внутрішніх органів, дозволяють оцінити ефективність терапії та своєчасно її корегувати, виступають критеріями ремісії хронічної патології внутрішніх органів, свідчать про відповідь не тільки хворого, але і здорового організму на фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, впровадження їх у практику медицини дозволить підвищити ефективність лікування та реально здійснити принцип індивідуального підходу до кожного пацієнта.

Теоретичні та практичні узагальнення, які наводить автор у монографії "Адаптаційні реакції в клініці внутрішніх хвороб", знайшли своє подальше втілення та розвиток у теоретичних та експериментальних роботах відділу експериментальної бальнеології Інституту фізіології ім. О.О.Богомольця НАН України, а також у практичній реабілітаційній медицині курорту Трускавець. Свідченням цього є виступи автора "Процеси адаптації у ліквідаторів аварії на ЧАЕС" на науково-практичній конференції, присвяченій 21-річчю аварії на ЧАЕС (Трускавець, квітень 2007 р.) та "Методологічні основи використання адаптаційних реакцій на етапі санаторно-курортної реабілітації" на конференції, присвяченій 180-річчю курорту Трускавець (Трускавець, вересень 2007 р.). Багато прикладних питань теорії загальних адаптаційних реакцій знайшли підтвердження та подальший розвиток у експериментальних і клінічних статтях журналу "Медицина гідрології та реабілітація" та збірника "Трускавецький бальнеологічний альманах" (Попович І.Л., Івасівка С.В., Флюнт І.С., Церковнюк Р.Г. та ін.).

Таким чином, монографія проф. Радченко Олени Мирославівни "Адаптаційні реакції в клініці внутрішніх хвороб" є важливою теоретичною підставою практичного застосування адаптаційних реакцій у клініці.

П.Г.КОСТЮК, директор Інституту фізіології ім. О.О.Богомольця НАН України, академік НАН і АМН України